

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ
ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΕΠΕ***

Πρόδρομος Προδρομίδης
*Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού
και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)*

Η συμβολή των οικονομικών βιβλιοσυλλογών και βιβλιοθηκών (του κόσμου των βιβλιοθηκών εν γένει) στην έρευνα, δημιουργία και διάδοση γνώσεως στα πεδία της οικονομικής επιστήμης και του αναπτυξιακού σχεδιασμού παρουσιάζεται μέσα από ιστορικά γεγονότα, καθώς και από προσωπικές εμπειρίες του γράφοντος στο ΚΕΠΕ. Το κείμενο ολοκληρώνεται με εκτιμήσεις για τις προκλήσεις που επιφυλάσσει στις οικονομικές βιβλιοθήκες ο 21ος αιώνας.

1. Εισαγωγή

Η ημερίδα εστιάζεται στη συμβολή των οικονομικών βιβλιοθηκών στην έρευνα και ανάπτυξη, οπότε θα επιχειρήσουμε να αποκαλύψουμε ή να συμπεράνουμε τον ρόλο αυτό από την παράθεση και εξέταση γεγονότων, είτε περασμένων (για την ακρίβεια, ιστορικών) είτε προσφάτων βιωμένων προσωπικώς.

Προοιμιακά, βεβαίως, είναι σκόπιμο να ξεκαθαρίσουμε τις λέξεις του θέματος που συζητούμε: Ως *έρευνα* αντιλαμβανόμαστε τη συστη-

* Η προφορική εκδοχή στην ημερίδα συντομεύτηκε επιτόπου κατά τι σε κάποιες παραγράφους, προσαρμοζόμενη στις περιστάσεις (προκειμένου να παρουσιαστεί εντός του χρονικού περιορισμού).

ματική αναζήτηση γνώσεως. Συγχρόνως, ως *ανάπτυξη*, στη σημερινή συζήτηση, εννοούμε (όχι τη σωματική ή μουσική¹ ή άλλη ανάπτυξη, αλλά) τη διεύρυνση των δυνατοτήτων ικανοποίησης ατομικών και κοινωνικών αναγκών.

Ας πιάσουμε όμως το νήμα της ιστορίας από την αρχή.

Αρχή σοφίας ονομάτων επίσκεψις

Βιβλιοθήκη, όπως μαρτυρούν τα συνθετικά της λέξεως², είναι:

- Κυριολεκτικώς, η *θήκη*, το ερμάριο ή μια σειρά θέσεων (όπως ράφια) όπου ταξινομούνται/φυλάσσονται βιβλία, δηλ. μεμονωμένα ή ενωμένα φύλλα από επεξεργασμένο βύβλινο (πάπυρο) ή περγαμινή (α) αρχικώς σε μορφή κυλίνδρου, (β) από τον 4ο αιώνα μ.Χ. και εξής σε μορφές που ομοιάζουν αρκετά με τη σημερινή³.
- Κατ' επέκτασιν, η συλλογή βιβλίων.

2. Μαθήματα από την ιστορία των βιβλιοθηκών

Συλλογές γραπτών μνημείων επί ποικίλων υλικών (πινακίδων πηλού ή άλλων) χρονολογούνται από το τέλος της 3ης χιλιετίας π.Χ. και εξής στη Μεσοποταμία. Εκ του περιεχομένου φαίνεται ότι διευκόλυναν/αποτύπωναν οικονομικές (δηλ., διαχειριστικές του οίκου) δραστηριότητες. Με την πάροδο του χρόνου διεδόθησαν σε Συρία, Αίγυπτο και αλλού και κατέστησαν πιο ετερόκλητες.

Ωστόσο, βιβλιοθήκη, όπως την εννοούμε σήμερα, και μάλιστα ερευνητική, συνέβη να ιδρυθεί στον Ελλαδικό χώρο, συγκεκριμένα στην πόλη των Αθηνών, κοντά στη σημερινή οδό Ρηγίλλης, τον 4ο αι. π.Χ. από τον Αριστοτέλη: στο γυμνάσιο άλσος του Λυκείου Απόλλωνος. Με συγγράμματα επί ποικίλων επιστημονικών πεδίων, χάρτες, ενδιαφέροντα

1. Όπως, λ.χ., την επεξεργασία με ποικίλους τρόπους μιας σονάτας.

2. Το πρώτο εκ του *τίθημι* το δεύτερο απαντώμενο στα ομηρικά έπη (ραψωδία φ 391).

3. Όπως μεμονωμένα φύλλα, ραμμένα σε ξύλινες πλάκες.

αντικείμενα (πολλά προωθούμενα από τον παλιό μαθητή, Αλέξανδρο), ταξινομημένα και προσπελάσιμα στα μέλη της σχολικής κοινότητας. Στο πρότυπό της οργανώθηκε λίγο αργότερα, επί Πτολεμαίων, η μεγάλη βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας, που ως κέντρο συλλογής και αντιγραφής ελληνικών έργων, συλλογής και μεταφράσεως αιγυπτιακών, εβραϊκών και άλλων έργων, έφτασε να αριθμεί 500 χιλ. τόμους (τάξεως μεγέθους 100 χιλ. συγχρόνων βιβλίων)⁴.

Αναμφισβήτητα, η συσσώρευση τέτοιου είδους υλικού και η συγκέντρωση διανοητών με ποικίλα γνωστικά ενδιαφέροντα σε ένα μέρος, τη Βιβλιοθήκη, είχε ως αποτέλεσμα την επιστημονική άνθηση. Εν συνεχεία ιδρύθηκαν:

- οι δημόσιες βιβλιοθήκες άλλων ελληνιστικών πρωτευουσών (Πέλλης, Περγάμου, Αντιοχείας), των Αθηνών (δωρεά ενός Πτολεμαίου), της Ρόδου, του Ταυρομενίου, της ιατρικής σχολής της Κω, ιδιωτικές βιβλιοθήκες ατόμων, ναών, συναγωγών και γυμνασίων·
- από τον 1ο αι. π.Χ. ιδιωτικές βιβλιοθήκες ευπόρων Ρωμαίων, καθώς και δημόσιες βιβλιοθήκες στη Ρώμη με ξεχωριστά αναγνωστήρια για ελληνικά και λατινικά βιβλία⁵·
- βαθμηδόν, δημόσιες βιβλιοθήκες σε αστικά κέντρα ανά την αυτοκρατορία, στη νέα πρωτεύουσα του Κωνσταντίνου (120 χιλ. τόμοι επί Ιουλιανού) και αλλού.

Κάποιες από αυτές κατεστράφησαν (σε πολέμους, από ατυχήματα, ενίοτε από μισαλλοδοξία), ορισμένες επανειλημμένως. Άλλες όχι ή, τουλάχιστον, όχι συγχρόνως, ενώ εδημιουργούντο αλλού νέες, διασώζοντας (συχνά σε μονές) επιστημονικά και λογοτεχνικά κείμενα περασμένων γενεών. Έτσι, το ευπαθές πακέτο γραμμένων σελίδων, το βιβλίο, διέσωσε και μετέδωσε δημιουργίες και ευρήματα της ανθρώπινης διανόησης·

4. Εις αυτήν, επί Κλεοπάτρας, ενσωματώθηκε η «αντίπαλη» βιβλιοθήκη της Περγάμου που εφέρετο να διαθέτει 200 χιλ. τόμους.

5. Μάλιστα διασώζονται (α) αρχιτεκτονικές οδηγίες για τον προσανατολισμό των κτηρίων και τα ενδεδειγμένα χρώματα των δομικών υλικών, (β) πληροφορίες για τους καταλόγους των βιβλίων, τις ώρες λειτουργίας κ.ά.

ιδίως από τον 15ο αιώνα και εξής με τη διάδοση (α) της τυπογραφίας με κινητά στοιχεία και (β) της κατασκευής χάρτου. Έως τότε, η χειρόγραφη παραγωγή ή αναπαραγωγή βιβλίων σε περγαμνή ή πάπυρο ήταν μάλλον αργή και δαπανηρή διαδικασία, με αποτέλεσμα να κυκλοφορούν σχετικά ολίγα και ακριβά βιβλία.

Η ευκολότερη και μαζικότερη κυκλοφορία μονογραφιών, φυλλαδίων, αναφορών με κλαδικά ή εθνικολογιστικά στοιχεία, καθώς και πραγματειών που αποσκοπούσαν στη διαμόρφωση μιας συνολικής οικονομικής θεωρίας, επέτρεψε τη δημιουργία συλλογών βιβλίων αμιγώς οικονομικού περιεχομένου. Οι πρώτες του είδους μαρτυρούνται τον 17ο και 18ο αι. και ήταν ιδιωτικές. Για να δώσουμε μια αίσθηση των πραγμαμάτων και μεγεθών: Η βιβλιοθήκη του πανεπιστημιακού Adam Smith, της τάξεως των τριών χιλιάδων τίτλων, εκτιμάται ότι περιείχε εκατό τίτλους αμιγώς οικονομικού περιεχομένου. Πιο απομακρυσμένα από το πανεπιστήμιο άτομα, όπως ο επιχειρηματίας David Ricardo, φαίνεται ότι συνέγραφαν βασιζόμενα στις προσωπικές εμπειρίες, παρά σε αποθησαυρισμένη γνώση. Ωστόσο, καθώς οι θεωρίες και τα ευρήματα που εδημοσιεύοντο σε διάφορα μήκη και πλάτη και σε ποικίλες γλώσσες επολλαπλασιάζοντο και το πεδίο εγίνετο πιο σύνθετο, οι ιδιωτικοί πόροι μεμονωμένων οικονομολόγων καθίσταντο ανεπαρκείς για την αποτελεσματική ενημέρωση των ιδιωτικών συλλογών και την πνευματική επικοινωνία. Στα μέσα του 19ου αι. ο Karl Marx εν πολλοίς εξυπηρετείτο από τη μεγάλη, γενική (πολυσυλλεκτική) βιβλιοθήκη του Βρετανικού Μουσείου. Λίγο αργότερα, ο William Stanley Jevons αρθρογραφούσε υπέρ των ελευθέρων δημοσίων βιβλιοθηκών, ενώ ο Francis Ysidro Edgeworth φαίνεται ότι βασιζόταν αποκλειστικώς (και μάλλον αποτελεσματικώς) σε βιβλιοθήκες.

Επί των ημερών του τελευταίου, δηλ., προς τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αι., η ανάπτυξη στη Δυτική Ευρώπη, Βόρειο Αμερική και Ιαπωνία σχολών και κέντρων οικονομικών επιστημών (δηλ., συγκεντρώσεων κρίσιμων μαζών δασκάλων, σπουδαστών, ερευνητών και ενδιαφερομένων για το γνωστικό πεδίο), καθώς και η αυξανόμενη ζήτηση από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς για άτομα με τέτοιες γνώσεις, οδήγησαν

στην ανάπτυξη υποστηρικτικών, εξειδικευμένων, αμιγώς οικονομικών βιβλιοθηκών⁶. Βιβλιοθηκών:

- καλά εφοδιασμένων με παλαιότερα βιβλία, νέες μονογραφίες, έντυπα του επιχειρηματικού κόσμου, ενημερωτικά δελτία κλάδων και διεθνών εκθέσεων, συλλογές στατιστικών στοιχείων⁷, περιοδικά με οικονομικό προσανατολισμό⁸ και, από το 1886 και εξής (οπότε εκυκλοφόρησε το *Quarterly Journal of Economics*) επιστημονικά περιοδικά⁹.
- εθελοντικά οργανωμένων σε (αρχικώς μικρά, προοδευτικώς ευρύτερα) δίκτυα συνεργασίας και αλληλοεξυπηρητήσεως προκειμένου να ανταποκριθούν στη ζήτηση.

Παράλληλα, με κυβερνητικές πρωτοβουλίες και σημαντικούς πόρους, άρχισαν να αναπτύσσονται, για την υποστήριξη και τον σχεδιασμό πολιτικής, ερευνητικές οικονομικές ή συναφείς βιβλιοθήκες, όπως του Υπουργείου Αγροτικής Παραγωγής και Τροφίμων των ΗΠΑ (*US Department of Agriculture*) το 1862, και με διακρατική πρωτοβουλία η αντίστοιχη της Διεθνούς Οργανώσεως Εργασίας (*International Labour Organization*) της Κοινωνίας των Εθνών το 1919. Στην προτελευταία κατηγορία ανήκει και το πιο επιτυχημένο διαχρονικό παράδειγμα οικονομικής βιβλιοθήκης τόσο σε όρους μεγέθους όσο και ταξινομήσεως υλικού: η Βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου του Κιέλου για την Παγκόσμια Οικονομία (*Institut für Weltwirtschaft*) που ιδρύθηκε το 1914.

Ολοκληρώνουμε την αναδρομή με την πρόταση ότι το σύστημα βιβλιοθηκών που διαχρονικά (και ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν)

6. Δύο από τις πλέον γνωστές, του London University και του Harvard Business School, οφείλονται στον βιβλιόφιλο μαθητή του Jevons, Herbert Somerton Foxwell.

7. Ήδη από το 1790 είχε διεξαχθεί επιτυχώς η πρώτη απογραφή πληθυσμού των ΗΠΑ.

8. Το *Economist* κυκλοφορούσε από το 1843.

9. Περιοδικά που στις ημέρες μας έχουν πολλαπλασιαστεί, με πολλά να εστιάζονται σε επιμέρους αντικείμενα. Ενημερωτικά αναφέρεται ότι η Αμερικανική Οικονομική Εταιρεία παρακολουθεί/αξιολογεί 1.773 διεθνή επιστημονικά περιοδικά, ενώ το περιοδικό της *Journal of Economic Literature* διακρίνει 825 υποπεδία.

ανεπύχθη¹⁰, εξυπηρέτησε και εξακολουθεί να εξυπηρετεί τη συλλογή και μετάδοση των δημιουργιών της ανθρώπινης διάνοησης (δηλ. γνώσης), καθώς και τη διεύρυνσή της.

3. Η συμβολή της βιβλιοθήκης του ΚΕΠΕ

Στη χώρα μας οι σημαντικότερες οικονομικές βιβλιοσυλλογές και βιβλιοθήκες εντοπίζονται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, κρατικές υπηρεσίες επιφορτισμένες με την άσκηση οικονομικής πολιτικής (τη βουλή, την κεντρική τράπεζα, υπουργεία, επιμελητήρια), επιχειρηματικούς ομίλους που διαθέτουν τμήματα οικονομικών μελετών (όπως οι εμπορικές τράπεζες) και το ΚΕΠΕ.

Ίσως, η προστιθέμενη αξία ενός ερευνητού του ΚΕΠΕ στη συζήτηση να συνίσταται στη θεώρηση των πραγμάτων υπό την πολύ συγκεκριμένη οπτική γωνία από όπου έρχεται.

Για όσους ενδεχομένως δεν γνωρίζουν, το ΚΕΠΕ, συσταθέν το 1959 (για μικρό χρονικό διάστημα) ως τμήμα της Ακαδημίας Αθηνών, είναι το μεγαλύτερο ερευνητικό ίδρυμα στο πεδίο της οικονομικής επιστήμης στη χώρα και κέντρο σχεδιασμού της αναπτυξιακής οικονομικής πολιτικής. Για την αποστολή αυτή φέρνει υπό κοινή στέγη (α) οικονομολόγους διαφορετικών ειδικοτήτων προκειμένου να διεξάγουν σύνθετες αναλύσεις και (β) αμιγώς οικονομική ερευνητική βιβλιοθήκη. Η τελευταία επιτρέπει τη συστηματική παρακολούθηση θεμάτων και εξελίξεων μακροοικονομικής υφής¹¹, ευρωκοινοτικής, διεθνούς, χωρικής/περιφερειακής ή κλαδικής υφής¹², αν-

10. Δηλ., με (α) τις ποικίλες εθνικές, διεθνείς, λαϊκές και αμιγώς επιστημονικές βιβλιοθήκες· (β) τις προσπελάσιμες συλλογές οικονομικών βιβλίων και τις εξειδικευμένες βιβλιοθήκες· (γ) όλο και περισσότερο συνεργαζόμενους πόρους.

11. Για την κατανάλωση, τις επενδύσεις και εξαγωγές, τα δημοσιοοικονομικά, χρηματοοικονομικά και νομισματικά, τη μεγέθυνση, τους επιχειρηματικούς κύκλους, υποδείγματα και προβλέψεις.

12. Όπως για τον αγροτικό, μεταποιητικό, εμπορικό και τραπεζικό τομέα, τις μεταφορές, τον τουρισμό, την ενέργεια, την αγορά ακινήτων, άλλες, επιμέρους οικονομικές δραστηριότητες, την έρευνα και ανάπτυξη, καινοτομία, παραγωγικότητα, ανταγωνιστικότητα.

θρωπίνων πόρων¹³ και εφαρμοσμένης έρευνας. Εντούτοις, όπως θα ιδούμε, δεν προμηθεύεται μόνον επιστημονικά συγγράμματα και περιοδικά (αν και, βεβαίως, το πράττει και αυτό)¹⁴.

Άρρηκτα συνυφασμένη με την ιστορία του Οργανισμού, η βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ χρονολογείται από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Τον καιρό εκείνο δεν είχαν ακόμα αναπτυχθεί εγχώρια μεταπτυχιακά προγράμματα, με αποτέλεσμα να υπάρχει ανάγκη διαλέξεων και σεμιναριακών εγχειριδίων διδακτορικού επιπέδου, δοκιμίων και οικονομικών μονογραφιών. Επίσης η Πολιτεία είχε ανάγκη στατιστικών στοιχείων, εξειδικευμένων αναλύσεων, εμπειρικών ερευνών, προχωρημένων/συνθέτων εργασιών, κλαδικών και περιφερειακών εκθέσεων για τα αναπτυξιακά προγράμματα. Το ΚΕΠΕ, με αλληπάλληλες σειρές εκδόσεων εκάλυψε αμφότερα τα κενά¹⁵. Παρήγαγε και με συνέπεια διευρύνει μια εξειδικευμένη βιβλιοσυλλογή για την οικονομική έρευνα στην Ελλάδα και την ανάπτυξη της χώρας, η οποία υπερβαίνει τους οκτακόσιους (ενίοτε πολύτομους) τίτλους, δημοσιεύσεων και υπηρεσιακών αναφορών για την Πολιτεία. Το πολύτιμο αυτό αρχείο εργασιών, δημοσιευμένων και μη, που το ΚΕΠΕ έχει κατά καιρούς εκπονήσει, συγκεντρώνεται και φυλάσσεται στη βιβλιοθήκη του. Έτσι το ερευνητικό προσωπικό είναι σε θέση ανά πάσαν στιγμή να προσφύγει σε αυτό. Δηλ., να μελετήσει τα ευρήματα, υποδείγματα και τη συσσωρευμένη γνώση προηγούμενων γενεών ερευνητών προκειμένου: (α) να προβεί σε συγκρίσεις και να αντλήσει υλικό, ιδέες ή αναλυτικά πρότυπα, (β)

13. Για την αγορά εργασίας, το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο, την υγεία, την εκπαίδευση, την ασφάλιση, τη φτώχεια κ.ο.κ.

14. Συνεχίζει δε να προμηθεύεται αππούς (όχι άυλους ψηφιακούς) τόμους, δηλ. τόμους σε μορφή που παραμένουν προσπελάσιμοι στον αναγνώστη και μετά την (α) διακοπή ηλεκτρικού ρεύματος, (β) εξάντληση του συσσωρευτού του υπολογιστού, (γ) όποια μελλοντική εξέλιξη της ψηφιακής τεχνολογίας η οποία ενδέχεται (και έχει συμβεί) να καταστήσει προηγούμενες μορφές ψηφιακής καταγραφής/καταχώρισεως πληροφοριών απηρχαιωμένες/απροσπέλαστες. Επίσης διατηρεί μέρος της βιβλιοσυλλογής του Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας (1953-98).

15. Επίσης, μέσω του ΚΕΠΕ, ανθρώπινο δυναμικό εκπαιδεύτηκε, έλαβε διδακτορικούς τίτλους σπουδών ή εξειδικεύτηκε και εν συνεχεία στελέχωσε τα ΑΕΙ της χώρας.

να «χτίσει» επί του υφισταμένου έργου, (γ) να συνεχίσει το έργο με νέα μέσα και (δ) να συμβουλευτεί την Πολιτεία.

Καταθέτοντας προσωπικές εμπειρίες, αρχίζω (από τι άλλο;) από αυτό-καθαυτό το περιστατικό «παράδοσης-παραλαβής» του ερευνητικού αντικειμένου της περιφερειακής αναπτύξεως στο ΚΕΠΕ μεταξύ της προκατόχου μου, ερευνήτριας Δήμητρας Κατοχιανού, και εμού¹⁶. Επί της ουσίας συνίστατο στην εξήγηση της ειδικής (για περιφερειακά θέματα) βιβλιοσυλλογής του ΚΕΠΕ. Παρεμπιπτόντως, αν πότε σας δοθεί η ευκαιρία να σας εξηγήσει/μεταγγίσει γνώση για τη βιβλιοσυλλογή που τίθεται στη διάθεσή σας, ο ειδικός ή ένας από αυτούς που την έστησε, μην την υποτιμήσετε αλλά εκμεταλλευτείτε την στο έπακρο. Προστρέχω συχνότατα στη συλλογή αυτήν, όταν προκύπτουν ζητήματα αναπτυξιακού και περιφερειακού σχεδιασμού¹⁷. (Ειδικά σε περιπτώσεις αναδρομών στο παρελθόν ή συγκρίσεων, άνευ βιβλιογραφικής υποστήριξης και προσβάσεως σε ένα τέτοιο αρχείο, θα έπρεπε η έρευνά μου να εξαρτάται αποκλειστικώς από την πρόσβαση σε αναμνήσεις και προφορικές παραδόσεις.) Στον βαθμό που κάποιες εικόνες ενδέχεται να αξίζουν όσο χίλιες λέξεις, παραθέτω μερικά παραδείγματα αξιοποιώντας την ξεχωριστή συλλογή χαρτών οικονομικών δραστηριοτήτων του ΚΕΠΕ (που επίσης ευρίσκεται στη βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ)¹⁸: Στον Χάρτη 1 παρατί-

16. Αν και ο γράφων προσελήφθην πολύ μετά την αφυπηρέτησή της, η ευσυνείδητη ερευνήτρια ήρθε ένα μεσημέρι επί τούτου. Την θυμάμαι με ποικίλους τόμους της βιβλιοθήκης ανοιγμένους (για την ακρίβεια: διπλωμένους τον ένα μέσα στον άλλο) ώστε να μην χαθούν οι επιλεγμένες σελίδες. Η κατατοπιστικότητα διάλεξή της εκάλυπτε δεκαετίες, διανθισμένη με υποδείξεις από τα σημεία που είχε εντοπίσει να συζητήσουμε.

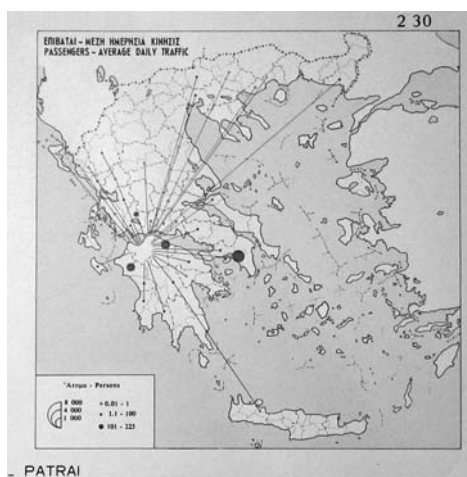
17. Όπως, λ.χ., κατά την προετοιμασία της εργασίας για τις *Επιπτώσεις των Διαρθρωτικών Πολιτικών της ΕΕ στην Ελλάδα 1989-2006* (το 2005), κατά την προετοιμασία της εργασίας για την *Περιφερειακή διάσταση του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς* (το 2009-2010), αλλά και άλλες.

18. Είμαστε ευγνώμονες στην ερευνήτρια Έφη Καλλιγά που με μεγάλη επιμέλεια φρόντισε και διαφύλαξε το υλικό. Οι χάρτες είναι μοναδικοί (δεν υπάρχουν αντίγραφα). Από τις διηγήσεις της γνωρίζω ότι σχεδιαστήκαν με μεράκι και ευφάνταστους τρόπους, ως και με κολάζ. Εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν τα τεχνικά μέσα που διαθέτουμε σήμερα. Το διττό «στοίχημα» για εμάς είναι να τους ψηφιοποιήσουμε (ώστε να υπάρξουν περισσότερα αντίτυπα και δυνατότητες αξιοποίησεως) και να βρούμε συντηρητή.

θεται η αρχική απόπειρα να προσδιοριστούν στο ΚΕΠΕ οι οικονομικές ζώνες της χώρας από τις ροές πληθυσμού. Παλαιότερα, χωρίς τις υπολογιστικές δυνατότητες που διαθέτουμε σήμερα, δεν ήταν δυνατό να εκτελεστεί σε πολλές διαστάσεις. Στον Χάρτη 2 εμφανίζεται η επιτυχής ολοκλήρωση του συγκεκριμένου «στοιχήματος» το 2008. Στους Χάρτες 3 και 4 απεικονίζονται οι αρχικές, καινοτόμες για την εποχή και τα μέσα, απόπειρες να προσδιοριστούν οι αγορές προϊόντων στον χώρο. Χτίσαμε σε αυτές και προσφάτως οι ερευνητές μας επαρουσίασαν στο προσωπικό του Υπουργείου Ανάπτυξης *ευρήματα και προτάσεις χαρτογραφήσεως των αγορών*. (Βλ στιγμιότυπα Πλαισίου 1.) Τόσο οι πρώτες εργασίες όσο οι τελευταίες –όλες– ευρίσκονται σήμερα συγκεντρωμένες στη βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ.

ΧΑΡΤΕΣ 1-2

Απόπειρες προσδιορισμού στο ΚΕΠΕ των οικονομικών ζωνών βάσει των ροών πληθυσμού

Μετρήσεις με κέντρο την Πάτρα (1965).

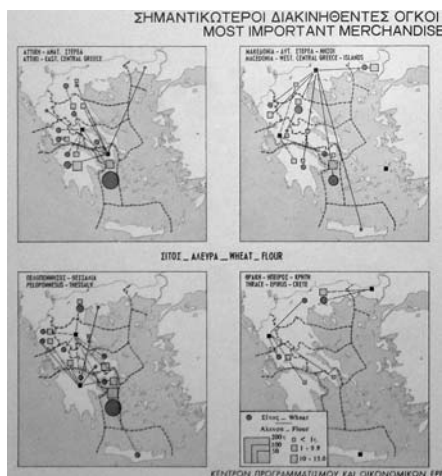
Μελέτη του ΚΕΠΕ υπ' αριθμ. 66 (2008).

ΧΑΡΤΕΣ 3-4

Απόπειρες εξετάσεως στο ΚΕΠΕ των χωρικών αγορών σίτου, αλεύρων (1965)

Προσδιορισμοί γεωργικών ζωνών.

Διακινήθεντες όγκοι εμπορευμάτων.
Μέση ημερήσια οδική κίνησης.

Η βιβλιοθήκη μας είναι βεβαίως το άθροισμα των τόμων της· όμως είναι και κάτι περισσότερο: Είναι οι εισφέροντες σε αυτήν, οι χρήστες, το λοιπό προσωπικό του οργανισμού που πρόθυμα βοηθάει, αλλά, κυρίως, είναι οι άνθρωποί της και η νοοτροπία που τους διέπει. Θα επιχειρήσω να δώσω μια αίσθηση, σταχυολογώντας μερικές προσωπικές αναμνήσεις.

- Τους πρώτους μήνες στο ΚΕΠΕ είχα την εξής εμπειρία: Αν ετύχαινε να παρέλθει μια εβδομάδα χωρίς να περάσω από τη βιβλιοθήκη, αδήριτα θα χτυπούσε την πόρτα του γραφείου και θα εισήρχετο η προϊσταμένη της βιβλιοθήκης, Ελευθερία Χαλβαδάκη, μια χαμογελαστή, ευγενέστατη κυρία με τη διπλάσια από εμένα (τότε) ηλικία και μητρική αφοπλιστικότητα: «Συγγνώμη παιδί μου που σε ενοχλώ αλλά ήρθε το αντίτυπο του τάδε περιοδικού με ένα άρθρο που μάλλον σε ενδιαφέρει. Ρίξε του μια ματιά». Θυμάμαι την αμηχανία μου (δεν είχα απαντήσει κάτι τέτοιο είτε ως σπουδαστής είτε ως λέκτωρ), όμως ήταν ο τρόπος της με όλους. Με αυτά και άλλα, κέντριζε το ενδιαφέρον και

ΠΛΑΙΣΙΟ 1

Ένας κύκλος κλείνει - Παρουσιάσεις ερευνητών του ΚΕΠΕ στο Υπ. Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας το 2014-5 για το έργο της χαρτογραφίσεως των αγορών

ύφαινε τη βιβλιοθήκη στη ζωή και έρευνά μας¹⁹. Θυμάμαι ότι μετά από λίγο κατέληξα στο συμπέρασμα ότι η ερευνητική βιβλιοθήκη διέφερε από τις άλλες που ήξερα. Ειδικά η βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ λειτουργεί (όχι μόνο διεκπεραιωτικά για τον εντοπισμό αιτηθέντος υλικού, αλλά) ενεργητικά, διεπόμενη από μια ολοκληρωμένη φιλοσοφία υποστηρίξεως και ενημερώσεως των αναλυτών του Κέντρου.

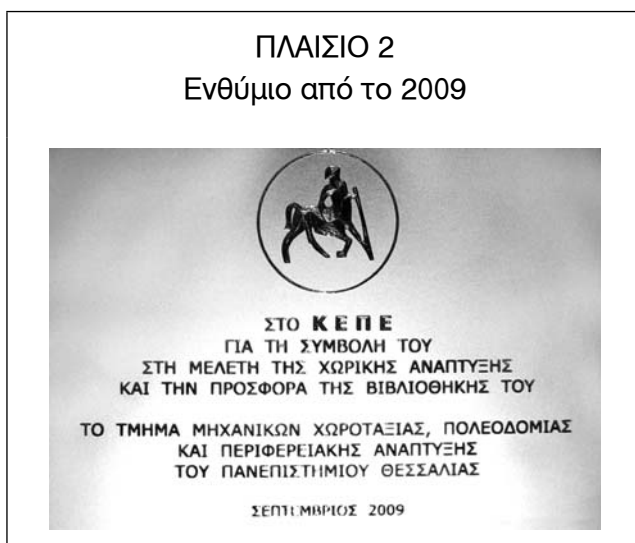
- Την εβδομάδα της μετακομίσεως του Οργανισμού σε άλλο κτήριο έτυχε να καταστώ θεατής μιας άλλης σκηνής: Με την προϊσταμένη

19. Σήμερα, με τη σειρά μου, για να προετοιμάσω τους φοιτητές μου, εισάγω στα στοιχεία που χρειάζονται ώστε να ολοκληρώσουν επιτυχώς τις εργασίες τους και μια πηγή πληροφοριών που δεν είναι προσπελάσιμη μέσω του *Google*. Μοιραία, ακολουθώντας τα ίχνη, την αναζητούν στα ράφια της πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης, γευόμενοι/ανακαλύπτοντας την πρωταρχική εμπειρία της παραδοσιακής έρευνας. Ενίοτε μνημονεύουν στην εργασία και έναν παρακείμενο στο ίδιο ράφι τόμο.

της βιβλιοθήκης να εισέρχεται στα εκκενωμένα γραφεία (που εν πολλοίς είχαν «σηκώσει» οι αχθοφόροι), για να σιγουρευτεί ότι δεν έχουν αφεθεί/ξεχαστεί πίσω χωρίς να εξετάσει/αξιολογήσει (όχι κάποιο βιβλίο, αλλά) ούτε σελίδες σημειώσεων συραμμένων με συνδετηράκι! Η στάση μιας ζωής αφιερωμένης στη διαφύλαξη γραπτών δημιουργιών συμπυκνωμένη σε μια στιγμή. Και έχουμε δρέψει και δρέπουμε τους καρπούς αυτής της προνοητικότητας και του επαγγελματικού ζήλου. Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι η ύπαρξη και πληρότης της βιβλιοθήκης μας οφείλεται εν πολλοίς σε μια χούφτα ευσυνειδητών ανθρώπων που αφανώς συνέλεξαν και συλλέγουν, εταξινόμησαν και ταξινομούν το υλικό που οι λοιποί πανεύκολα κατεβάζουμε από ένα ράφι, διαβάζουμε, φωτοτυπούμε, χρεωνόμαστε για μια εβδομάδα, αξιοποιούμε, ενίοτε αναβάλλουμε να επιστρέψουμε κ.ο.κ.

- Θυμάμαι την εισήγηση της προϊσταμένης και την αποδοχή του επιστημονικού διευθυντού του ΚΕΠΕ να παράσχουμε/δωρήσουμε κάποια επιπλέον (περίσσια) αντίτυπα της βιβλιοθήκης μας για θέματα περιφερειακής αναπτύξεως, στην υπό δημιουργία ειδική συλλογή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για το αντικείμενο. Ήταν βεβαίως (α) μια φιλότιμη συμβολή εκ μέρους μας που στήριζε τη διάδοση και διατήρηση της γνώσεως σε ένα δεύτερο κέντρο/φυτώριο εκτός Αθηνών, το οποίο εκδήλωνε ζωηρό επιστημονικό ενδιαφέρον για το θέμα· καθώς και (β) μια έμπρακτη χειρονομία εξυπηρετήσεως και συνεργασίας: Εξυπηρετήσεως και συνεργασίας που κατά καιρούς και με ευγνωμοσύνη έχουμε και εμείς στο ΚΕΠΕ απολαύσει, κυρίως μέσω βραχυχρονίων δανεισμών υλικού της βιβλιοθήκης μας από τη βιβλιοθήκη της Τραπέζης της Ελλάδος ή της Alpha Bank και άλλων που, ευτυχώς, (i) έχουν επαφές και πόρους να συλλέγουν και (ii) διάθεση να μοιραστούν το υλικό τους, συμβάλλοντας έτσι στη γενικότερη πρόοδο της έρευνας στην χώρα μας. Η χειρονομία δωρεάς του ΚΕΠΕ προς το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, καθώς και η μακροχρόνια συμβολή του ΚΕΠΕ στη μελέτη της χωρικής αναπτύξεως εκτιμήθηκε με την οργάνωση μιας καλαίσθητης ευχαριστήριας τιμητικής συνεδρίας στον Βόλο (βλ. Πλαίσιο 2): Διαδοχικά βήματα

που μας έφεραν πιο κοντά ως μέρη/συντελεστές στην έρευνα και ανάπτυξη που συζητούμε σήμερα, αντί του περιχαρακωμένου, του αποκομμένου σε μικροκόσμους.

- Θα ολοκληρώσω την αναψηλάφηση αναπολήσεων μεταφέροντας προφορικά την εικόνα ενός εκ των ισχυροτέρων προτύπων ερευνητού που διατηρώ στη μνήμη (μόνο στη μνήμη, διότι δυστυχώς, δεν είναι πολύ καιρός που η φυσική παρουσία του μάς άφησε). Η εικόνα του προτύπου είναι εντονότερη όταν εισέρχομαι στον χώρο της βιβλιοθήκης και σχεδόν αδιαχώριστη αυτής, διότι εκεί εσύχναζε ο επί σειρά ετών αναπληρωτής επιστημονικός διευθυντής του ΚΕΠΕ, πολυγραφότατος, σοφός συνάδελφος, Λουκής Αθανασίου: Ξεφυλλίζοντας επιτόπου έντυπα, βηματίζοντας σκεφτόμενος/συλλογιζόμενος, γράφοντας μπροστά στην οθόνη ενός τερματικού. Για τον ερευνητή του ΚΕΠΕ ο χώρος της βιβλιοθήκης δεν είναι ένα μέρος που σε άψυχα ράφια στεγάζονται στοιχισμένα έντυπα, αλλά ένας οικείος τόπος εργασίας, ένας κόσμος ανακαλύψεως, ωριμάνσεως και δημιουργίας: Πολύτιμο στοιχείο λειτουργίας του ερευνητικού μας Κέντρου.

Οι αναμνήσεις που ανέστυρα ως κομματάκια παζλ συνθέτουν μια πραγματικότητα. Η βιβλιοθήκη υφαίνεται στην έρευνά μας. Συνιστά πολύτιμο στήριγμά της. Εν γένει ο θεσμός της βιβλιοθήκης είναι μια ανθρώπινη εφεύρεση που δεν βασίζεται τόσο στις προθέσεις και ικανότητες ενός μεμονωμένου ατόμου, όσο στη λειτουργία ενός συστήματος που αξιοποιεί δοκιμασμένες και νέες πρακτικές, για να επιτύχει τη διαφύλαξη και διάδοση έργων της ανθρώπινης διανοήσης (εν προκειμένω οικονομικών γνώσεων) και την πρόσβαση σε αυτά. Εκτός από το ερευνητικό προσωπικό του ΚΕΠΕ, η βιβλιοθήκη μας εξυπηρετεί πανεπιστημιακούς, σπουδαστές και άλλους ενδιαφερομένους παρέχουσα (μοιραζόμενη) άμεσα ή δια δανεισμού το μη εμπιστευτικό υλικό της. Για εμένα η βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ υπήρξε και παραμένει: (α) μοναδικό μέσον ενημερώσεως και υποστηρίξεως της έρευνάς μου στην περιφερειακή ανάπτυξη και άλλα γνωστικά πεδία που κατά καιρούς τυχαίνει να εξετάζω, (β) ένας χώρος μαθήσεως, (γ) ο πρώτος χώρος εις τον οποίο προσφεύγω πριν αρχίσω να εκπονώ μια έρευνα και ο πρώτος που επισκέπτομαι όταν την ολοκληρώνω (για να παραδώσω αντίτυπο των ευρημάτων). Η συμβολή του ΚΕΠΕ πρέπει οπωσδήποτε να αποδοθεί και στη βιβλιοθήκη του.

ΠΛΑΙΣΙΟ 3

Φοιτητές στη βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ

Η εισδοχή προσωπικού στο ΚΕΠΕ είναι εν πολλοίς ένταξη σε μια κουλτούρα όπου εκ των πραγμάτων η βιβλιοθήκη δεν συνιστά απλώς το κυριότερο περιουσιακό στοιχείο του ενεργητικού του Οργανισμού²⁰, αλλά την καρδιά, το σχολείο και την μνήμη του. Τον σύνδεσμο με τη δημιουργημένη γνώση: πολύτιμο εφελτήριο για να πάμε παραπέρα.

4. Ατενίζοντας τις προκλήσεις του 21ου αιώνα

Η επιδίωξη της ταχείας διαχύσεως των επιστημονικών ευρημάτων προτού διατυπωθούν από άλλους (επιδίωξη που αντιδιαστέλλεται με τις χρονοβόρες διαδικασίες δημοσιεύσεως) έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη ημιδημοσιευμένων κειμένων (*Working Papers*), τα οποία, ως φαίνεται, δεν τυγχάνουν ενιαίας αντιμετώπισης από τις βιβλιοθήκες: Κάποιες καταγράφουν τέτοιες σειρές, άλλες δεν ασχολούνται αναμένοντας τη φιλτραρισμένη (κατόπιν κρίσεως) δημοσιευμένη εκδοχή. Σε ό,τι αφορά στη δική μας σειρά τέτοιων *Εργασιών για Συζήτηση* και του *Μηνιαίου Ενημερωτικού Δελτίου* μας, αποφασίσαμε να παράσχουμε ένα πλήρες ψηφιακό αρχείο στην ιστοσελίδα του ΚΕΠΕ και να κρατούμε χειροπιαστά αντίγραφα στη βιβλιοθήκη.

Η πρόσφατη ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών πληροφορικής έχει οδηγήσει στην: (α) ευκολότερη διαφύλαξη γνώσεων πολύ πριν (ή ανεξαρτήτως αν) τυπωθούν²¹, (β) δημιουργία ηλεκτρονικών περιοδικών που είναι άυλα (κάτι πρωτόγνωρο στην ιστορία των βιβλιοθηκών), καθώς και (γ) γενικευμένη παροχή στατιστικών στοιχείων σε ψηφιακή μορφή (πρόσφορη για άμεση επεξεργασία) αντί της έντυπης μορφής. Η εξέλιξη αυτή έχει μειώσει την εξάρτηση τόσο των ερευνητών όσο και του ευρύτερου κοινού από τις βιβλιοθήκες. Ενδεχομένως η εξοικείωση του προσωπικού των βιβλιοθηκών με αυτές τις πηγές πληροφοριών να

20. Μεγαλύτερο του ετησίου ποσού αμοιβών του προσωπικού, του κόστους του κτηρίου κ.ο.κ.

21. Έτσι, από το 2013, η βιβλιοθήκη του ΚΕΠΕ διατηρεί αρχείο εικονοσκοπημένων ομιλιών και παρουσιάσεων που διεξάγονται στο ΚΕΠΕ, στην περίπτωση που κάποιος ερευνητής θελήσει κάποτε να το συμβουλευτεί (όπως γίνεται με το λοιπό υλικό του Οργανισμού).

επιτρέψει έναν χρήσιμο, υποστηρικτικό ρόλο προς όσους αναζητούν τέτοιες πληροφορίες²².

Τέλος, η οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών εξαφάνισε έντυπα και προμηθευτές και εξαύλωσε προϋπολογισμούς προμηθειών, προσανατολίζοντας τις εναπομείνασες βιβλιοθήκες σε περικοπές παραγγελιών, υποκατάστατες λύσεις μέσω των νέων τεχνολογιών, καθώς και κοινοπρακτικά σχήματα.

Υπό αυτό το πρίσμα, ίσως η πλέον ασφαλής πρόβλεψη είναι ότι ο 21ος αιώνας θα είναι πολύ διαφορετικός του 20ού όσον αφορά στις οικονομικές βιβλιοθήκες.

5. Επίλογος

Ολοκληρώνω την εισήγηση με τον ίδιο τρόπο που συνήθως προλογίζω τις μελέτες μου: Ευχαριστώ το προσωπικό της βιβλιοθήκης του ΚΕΠΕ για: (α) τη συγκέντρωση του υλικού που έχει επιτύχει, μέρος του οποίου αξιοποίησα στην ετοιμασία της σημερινής εισηγήσεως, καθώς και (β) τον φιλότιμο εντοπισμό βιβλιογραφικού υλικού που ευρίσκετο εκτός της βιβλιοθήκης μας. Κατ' επέκτασιν, ευχαριστώ και εσάς κυρίες και κύριοι του Δικτύου Οικονομικών Βιβλιοθηκών.

Περαιτέρω βιβλιογραφία

Miguel, T. M. (2007). "Exchanging Books in Western Europe: A Brief History of International Interlibrary Loan". *International Journal of Legal Information*, 35.3: 499-513.

Nielsen, H.J., P. Damerow, R.K. Englund (1993). *Archaic Bookkeeping*, μετάφραση P. Larsen. Σικάγο: University of Chicago.

22. Από την άλλη πλευρά, η καταγραφή και διαφύλαξη αυτών σε διαφορετικά μέσα, συμπεριλαμβανομένης της εκτύπωσης επί χάρτου (κατ' επέκτασιν, η διατήρηση των παραδοσιακών πρακτικών των βιβλιοθηκών) είναι δυναμικά χρήσιμη, ιδίως στις περιπτώσεις υπό τα στοιχεία (α)-(γ) της υποσ.14.

- Parsons, P. J. (2012). "Libraries". *Oxford Classical Dictionary*, επιστημονική επιμέλεια S. Hornblower, A. Spawforth, E. Eidinow, 4η εκδ. Οξφόρδη: University Press, σσ. 830-1.
- Sturges, P. (1987). "Economics libraries and documentation". *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, επιστημονική επιμέλεια J. Eatwell, M. Milgate, P. Newman. Λονδίνο: The Macmillan Press Ltd., Τόμος 2, σσ. 59-62.